

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งสำรวจปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาที่ดินและที่อยู่อาศัยของผู้ประสบภัยจากคลื่นสึนามิใน 6 จังหวัด ได้แก่ พังงา ภูเก็ต ระนอง กระบี่ ตรัง และสตูล รวม 47 ชุมชน ผู้วิจัยกำหนดแนวทางดำเนินการดังนี้

3.1 การสำรวจข้อมูลเบื้องต้น

ผู้วิจัยเริ่มต้นศึกษาข้อมูลพื้นที่ประสบภัยจากรายงานของกรมบรรเทาและป้องกันสาธารณภัย สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ข่าวกจากสื่อมวลชนประเภทต่างๆ นโยบายช่วยเหลือผู้ประสบภัยของรัฐบาล ความช่วยเหลือจากบุคคลและหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน เรื่องร้องเรียนเกี่ยวกับที่ดินและที่อยู่อาศัยที่ผู้ประสบภัยส่งมายังคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ คณะกรรมการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ วุฒิสภา รายงานการประชุมของคณะกรรมการแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินของรัฐ แนวทางแก้ไขปัญหาที่ดินของรัฐที่หน่วยงานต่างๆ ดำเนินการในพื้นที่ต่างๆ นอกจากนั้นยังเข้าร่วมประชุมกับคณะกรรมการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ วุฒิสภาและคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ เพื่อให้เข้าใจปัญหาที่ผู้ประสบภัยเดินทางมาร้องเรียนด้วยตัวเอง รวมทั้งสัมภาษณ์แกนนำชุมชนที่เดินทางมาร้องเรียนและเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่ประสบภัย ช่วยให้ผู้วิจัยเห็นภาพกว้างๆ ที่เกี่ยวกับความซับซ้อนของปัญหาที่ดินอยู่อาศัย สาเหตุของข้อเรียกร้องของผู้ประสบภัย อุปสรรคต่างๆ ที่ทำให้การแก้ไขปัญหของภาครัฐยังไม่ประสบผลสำเร็จ นอกจากนั้นผู้วิจัยยังพบว่าการสัมภาษณ์ผู้ประสบภัยในพื้นที่ค่อนข้างยาก เนื่องจากจะต้องสัมภาษณ์ในขณะที่ผู้ให้ข้อมูลต้องกังวลกับการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าตลอดเวลา ความขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่ของรัฐเรื่องการให้ความช่วยเหลือค่อนข้างรุนแรง รวมทั้งผู้ประสบภัยมีทัศนคติไม่ดีกับนักวิจัยชุดก่อนๆ ที่ได้ข้อมูลแล้วนักวิจัยไม่ผลักดันให้รัฐเร่งช่วยเหลือให้มากขึ้นเพื่อเป็นการตอบแทนผู้ประสบภัยตามที่ผู้ประสบภัยคาดหวัง ผู้ประสบภัยจึงไม่ยอมให้ข้อมูลกับนักวิจัยชุดใด ๆ อีก

3.2 การสำรวจวิจัยเชิงลึก

เพื่อให้การเก็บข้อมูลเป็นไปโดยสะดวก ผู้วิจัยจึงขอความร่วมมือจากบุคคลที่ผู้ประสบภัย เคารพนับถือ แก่นนำชุมชนที่รู้จักเมื่อครั้งเดินทางมาโรงเรียนที่กรุงเทพมหานคร รวมทั้งเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานใกล้ชิดกับผู้ประสบภัยเพื่อช่วยวางแผนการเก็บข้อมูล เริ่มตั้งแต่กำหนดกลุ่มตัวอย่าง การเดินทางไปยังชุมชนประสบภัย รวมทั้งการนัดหมายสัมภาษณ์แก่นำผู้ประสบภัย บุคคลและองค์กรที่ได้ให้ความช่วยเหลือในการเก็บข้อมูลครั้งนี้ ได้แก่

- คุณประทีป อึ้งทรงธรรม นุชิตสมาชิกรัฐสภาและกรรมการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ วุฒิสภา
- คุณโอภาส เจริญพจน์ อนุกรรมการศึกษาปัญหาที่ดินของรัฐ
- คุณเพ็ญวดี แสงจันทร์ ผู้บริหารมูลนิธิดวงประทีป
- คุณสุทธิพงษ์ ลายทิพย์ กรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนชุมชนแออัด
- คุณสุวิทย์ คงสงค์ แก่นนำชุมชนบ้านแหลมป้อม - บ้านน้ำเค็ม จังหวัดพังงา
- เจ้าหน้าที่ของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนในพื้นที่ประสบภัย
- เจ้าหน้าที่ของ Save Andaman
- คุณสุทิน หลีบำรุง แก่นนำชุมชนบ้านโนไร่ จังหวัดพังงา
- คุณทวีศักดิ์ หวังดี แก่นนำชุมชนบ้านโนไร่ จังหวัดพังงา
- มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต (จัดประชุมแก่นำ)
- แก่นนำเครือข่ายประมงพื้นบ้าน จังหวัดตรัง
- แก่นนำเครือข่ายสลัม 4 ภาค
- แก่นนำเครือข่ายผู้ประสบภัยสินามิ

ตลอดช่วงเวลาที่เก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยพักร่วมกับผู้ประสบภัยในชุมชนบ้านโนไร่ อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีปัญหาความขัดแย้งด้านที่ดินอย่างรุนแรง ขณะที่ผู้วิจัยพักอยู่ที่นี่ คุณโอภาส เจริญพจน์ อนุกรรมการการศึกษาปัญหาที่ดินของรัฐ ได้มาพักและใช้ชุมชนนี้เป็นศูนย์ประสานความช่วยเหลือชุมชนที่ได้รับภัยพิบัติก่อนแล้ว คุณโอภาส เจริญพจน์ ช่วยวางแผนให้ข้อมูล ติดต่อและประสานงานกับแก่นนำผู้ประสบภัยทุกแห่ง ส่วนการเดินทางไปเก็บข้อมูล คุณทวีศักดิ์ บุตรดี แก่นนำผู้ประสบภัยชุมชนบ้านโนไร่เป็นผู้วางแผนการเดินทางและขับรถพาไปยังทุกชุมชน นอกจากนั้นยังให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์เพิ่มเติมอีกด้วย

การสำรวจชุมชนและสัมภาษณ์แก่นนำผู้ประสบภัยใช้เวลารวม 10 วัน โดยแบ่งช่วงดำเนินการเป็น 2 ช่วง ได้แก่

ช่วงแรก 6 วัน (6—11 ธันวาคม 2548)

- วันที่ 6 ธันวาคม 2548 สัมภาษณ์แกนนำชุมชนจำนวน 5 ชุมชน ที่ศูนย์เด็กเล็กชุมชนบ้านในไร่ จังหวัดพังงา แล้วลงสำรวจพื้นที่ชุมชนบ้านแหลมป้อม - บ้านน้ำเค็ม ชุมชนบ้านในไร่ ชุมชนบ้านทุ่งหว้า ชุมชนบ้านทับตะวัน ชุมชนบ้านทุ่งหว้า และชุมชนบ้านบางนายสี จังหวัดพังงา
- วันที่ 7 ธันวาคม 2548 สัมภาษณ์แกนนำชุมชนและสำรวจพื้นที่ชุมชนบ้านท่าเลน ชุมชนบ้านหัวแหลม และชุมชนบ้านตังกาอู๋ จังหวัดกระบี่
- วันที่ 8 ธันวาคม 2548 จัดประชุมแกนนำชุมชนประสภักย์ จังหวัดภูเก็ต 11 ชุมชน ที่ห้องประชุมมหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต จากนั้นสัมภาษณ์แกนนำและสำรวจชุมชนประสภักย์ จังหวัดภูเก็ต 6 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนชุมชนน้ำรหัด ชุมชนปลาเกะดักพัฒนา ชุมชนเฉลิมพระเกียรติ—โลกไตนด ชุมชนบ้านประชาสามัคคี (เกาะแก้ว) ชุมชนบ้านหินลูกเดียว และชุมชนริมคลองปากบาง
- วันที่ 9 ธันวาคม 2548 ร่วมประชุมเครือข่ายผู้ประสภักย์จากคลื่นสึนามิจัดโดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนร่วมกับเครือข่ายภาคประชาชนจังหวัดภูเก็ต แล้วสัมภาษณ์แกนนำและสำรวจชุมชนผู้ประสภักย์จังหวัดภูเก็ต 5 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนบ้านสะปำ ชุมชนบ้านท่าสัก ชุมชนบ้านแหลมหลา ชุมชนบ้านลาชัน และชุมชนบ้านท่าเรือใหม่
- วันที่ 10 ธันวาคม 2548 จัดประชุมแกนนำชุมชนประสภักย์ที่สำนักงานเครือข่ายปริมังพื้นบ้าน จังหวัดตรัง จากนั้นสัมภาษณ์แกนนำและสำรวจชุมชนผู้ประสภักย์ จังหวัดตรัง 4 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนบ้านเกาะมุกด์ ชุมชนบ้านตาสะ ชุมชนบ้านฉางกลาง และชุมชนบ้านแหลมไพร
- วันที่ 11 ธันวาคม 2548 สัมภาษณ์แกนนำและสำรวจชุมชนบ้านทะเลนอก และชุมชนบ้านหาดทรายขาว จังหวัดระนอง

ช่วงที่สอง 4 วัน (23 - 26 ธันวาคม 2548)

- วันที่ 23 - 25 ธันวาคม 2548 ร่วมสังเกตการประชุมเครือข่ายผู้ประสภักย์จากคลื่นสึนามิ และพันธมิตรในงานสึนามิภาคประชาชนที่ชุมชนบ้านทุ่งหว้า อำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา ที่ประชุมได้สรุปปัญหาและความต้องการเสนอรัฐบาลผ่านนายชยยุทธ ดิยะไพรัช รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพัฒนาสังคมและความต้องการของมนุษย์ เพื่อให้รัฐบาลกำหนดมาตรการช่วยเหลือระยะยาวต่อไป
 - วันที่ 26 ธันวาคม 2548 สัมภาษณ์แกนนำผู้ประสภักย์ที่ยังไม่ได้เดินทางกลับ เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและภาคเอกชน รวมทั้งผู้จัดงานเพิ่มเติมจากที่ดำเนินการในช่วงแรก
- หลังจากได้กลับจากการดำเนินการใน 2 ช่วงแล้ว ผู้วิจัยยังขอข้อมูลเพิ่มเติมจากแกนนำผู้ประสภักย์และเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่บางคนโดยสอบถามทางโทรศัพท์

ในการสัมภาษณ์ผู้วิจัยสอบถาม 4 ด้าน คือ ด้านแรกเป็นข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับลักษณะบ้านพักอาศัยที่เสียหาย สภาพความเดือดร้อน ความช่วยเหลือที่ได้รับ และความต้องการเพิ่มเติม ด้านที่สองเป็นข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัญหาที่ดินอยู่อาศัย ได้แก่ ความขัดแย้งในที่ดินอยู่อาศัย และการแก้ไขปัญหของรัฐบาลและหน่วยงานดูแลที่ดิน ด้านที่สามเป็นข้อมูลเกี่ยวกับความรู้สึก ทศนคติต่อรัฐบาลและหน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือ ความต้องการและข้อเสนอแนะของผู้ประสบภัย ด้านสุดท้ายสอบถามเรื่องอื่นๆ เพื่อประกอบการมองปัญหาและกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหที่จะเสนอให้ชัดเจนมากขึ้น

3.3 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

3.3.1. กลุ่มประชากร

ประชากรในการวิจัยเป็นชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากคลื่นสึนามิใน 6 จังหวัด คือ พังงา ภูเก็ต ระนอง กระบี่ ตรัง และสตูล รวม 47 ชุมชน ตามการสำรวจของกรมบรรเทาและป้องกันสาธารณภัยและสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ผู้วิจัยได้จัดกลุ่มชุมชนตามสภาพปัญหาเป็น 6 กลุ่ม คือ

- 3.3.1.1 ชุมชนที่เช่าหรืออาศัยอยู่ในที่ดินของเอกชน
- 3.3.1.2 ชุมชนในที่ดินของรัฐที่มีข้อพิพาทกับเอกชน
- 3.3.1.3 ชุมชนตั้งทับที่ดินทั้งของรัฐและเอกชน
- 3.3.1.4 ชุมชนในที่ดินของรัฐที่มีหน่วยงานเดียวดูแล
- 3.3.1.5 ชุมชนในที่ดินของรัฐที่มีหลายหน่วยงานดูแล
- 3.3.1.6 ชุมชนในหน่วยงานของรัฐที่ยังไม่มีหน่วยงานดูแล

3.3.2 กลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยได้วางแผนร่วมกับคุณโอภาส เจริญพจน์ อนุกรรมการศึกษาปัญหาที่ดินของรัฐ และคุณทวีศักดิ์ หวังดี แกนนำชุมชนบ้านในไร่ ใช้วิธีสุ่มตัวอย่างตามความสะดวก (convenience sampling) โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างให้ครอบคลุมชุมชนทั้ง 6 กลุ่มตามสภาพปัญหาตามความสะดวกในการเดินทางไปยังชุมชน เวลาค้นหาแกนนำชุมชนและคำเชิญของแกนนำชุมชน ได้กลุ่มตัวอย่าง 24 ชุมชนใน 5 จังหวัด (ยกเว้นจังหวัดสตูลซึ่งไม่มีความเสียหายมากนัก) และแกนนำชุมชน 155 คน ดังรายละเอียดในตารางที่ 3.1

ตารางที่ 3.1 ชุมชนกลุ่มตัวอย่างและจำนวนแกนนำชุมชนประสภักดิ์

ชุมชนกลุ่มตัวอย่าง	จำนวนแกนนำชุมชน
<u>จังหวัดพังงา</u>	
1. ชุมชนบ้านแหลมป้อม - บ้านน้ำเค็ม	6
2. ชุมชนบ้านโนไร่	7
3. ชุมชนบ้านทุ่งหว้า	5
4. ชุมชนบ้านทับตะวัน	5
5. ชุมชนบ้านบางนายสี	5
<u>จังหวัดภูเก็ต</u>	
1. ชุมชนปลากะตักพัฒนา	6
2. ชุมชนชุมชนน้ำรหัท	5
3. ชุมชนเฉลิมพระเกียรติ - โลกโตนด	7
4. ชุมชนประชาสามัคคี (เกาะแก้ว)	6
5. ชุมชนบ้านท่าเรือใหม่	5
6. ชุมชนบ้านสะพาน	4
7. ชุมชนริมคลองปากบาง	4
8. ชุมชนบ้านท่าสัก	4
9. ชุมชนบ้านลาอัน	4
10. ชุมชนบ้านแหลมหลา	4
11. ชุมชนบ้านหินลูกเดียว	4
<u>จังหวัดระนอง</u>	
1. ชุมชนบ้านทะเลนอก	4
<u>จังหวัดกระบี่</u>	
1. ชุมชนบ้านท่าเลน	4
2. ชุมชนบ้านหัวแหลม	4
3. ชุมชนบ้านสังกาอู่	4
<u>จังหวัดตรัง</u>	
1. ชุมชนบ้านเกาะมุกด์	4
2. ชุมชนบ้านตาสะ	4

ตารางที่ 3.1 (ต่อ)

ชุมชนกลุ่มตัวอย่าง			จำนวนแกนนำชุมชน
3. ชุมชนบ้านฉางหลวง			4
4. ชุมชนบ้านแหลมไทร			4
รวม	24	ชุมชน	155

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยสำรวจชุมชนประสาธน์และสัมภาษณ์เชิงลึกกับแกนนำชุมชน โดยได้บันทึกเสียงและถ่ายภาพเคลื่อนไหว (VIDEO) ตลอดเวลาสัมภาษณ์ไว้ด้วย

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลจากการสำรวจชุมชนและสัมภาษณ์แกนนำผู้ประสาธน์มาวิเคราะห์ประกอบกับมติคณะรัฐมนตรี แนวทางของคณะกรรมการการแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินของรัฐ การดำเนินการแก้ไขปัญหาที่ดินของหน่วยงานต่างๆ มาตรการตามกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ข้อเสนอของผู้ประสาธน์ ข้อเสนอของเครือข่ายที่ดิน ฯลฯ เพื่อประมวลเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาดินและที่อยู่อาศัยทั้งแนวทางระยะสั้น แนวทางระยะยาว และแนวทางแก้ไขปัญหาดินตามประเภทกลุ่มปัญหา

การวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งเป็น 3 ตอน ดังนี้

3.5.1 ตอนที่ 1 สถานการณ์ปัญหาที่ดินและที่อยู่อาศัยในชุมชนประสาธน์

3.5.1.1 เจ้าของหรือหน่วยงานดูแลที่ดินที่จัดชุมชนผู้ประสาธน์

3.5.1.2 ข้อค้นพบจากการสำรวจพื้นที่และสัมภาษณ์แกนนำชุมชน

3.5.1.3 สรุปภาพรวมปัญหาที่ดินและที่อยู่อาศัยของผู้ประสาธน์

3.5.2 ตอนที่ 2 การเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาดินและที่อยู่อาศัยของชุมชนผู้ประสาธน์

3.5.2.1 แนวทางแก้ไขปัญหาระยะสั้น

3.5.2.2 แนวทางแก้ไขปัญหาระยะยาว

3.5.2.3 แนวทางแก้ไขเฉพาะกลุ่มชุมชนตามสภาพปัญหา

3.5.3 ตอนที่ 3 อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ